גליון 482 שנה י"ג – אחו"ק

מסביב לשולחן

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

נושא השבוע: **איסור נקימה**

המקור בפרשה: **לא תקום** (י"ט, י"ח)

ראשי הישיבות

הגאון רבי זבולון שוב שליט"א
ראש ישיבת דברי אמת

בגדר איסור נקמה

הח"ח בפתיחה לספר חפץ חיים לאוין ח' ט' כתב דלפעמים עובר המספר לשה"ר גם בלאו דלא תקום ולא תטור, כגון שיש לו שנאה עליו על דבר שבקש ממנו לעשות לו טובה בדבר שאילת ממון וכיו"ב ולא הטיבו, ועבור זה נוטר לו שנאה בלבו, וכשרואה אח"כ עליו שם דבר גנאי מפרסמו בפני אנשים, והוא עובר מתחילה על הנטירה שבלב על לאו דלא תטור, ואח"כ כשנוקם ממנו וספר עליו עבור זה דברי הגנות שראה עליו, עובר על לאו דלא תקום, עכ"ד.

ונראה דיל"ד בזה, ונקדים מש"כ בספר שיחות מוסר להגר"ח שמואלביץ זצ"ל (מאמר י"ב תשל"ג) על הא דאיתא בברכות ל"ג ע"א גדולה נקמה שניתנה בין שתי אותיות שנאמר קל נקמות ה', ולכאו' צ"ב דהא נקמה אינה מדה טובה ומה גדלותה של נקמה. ויסוד ביאורו שם דנקמה אין מהותה החזרת רעה תחת רעה, אלא ביאורה מיצוי הדין שכל אחד יקבל לפי מעשיו המגיע לו, וכיון שחשבון הצדק נעשה הוא כבוד שמים בעולם. ועיי"ש שהביא דברי הגמ' שתי נקמות הללו למה אחת לטובה ואחת לרעה וכו', הרי שאף פרעון לטובה קרוי נקמה, כי תכליתה של הנקמה הוא לחשב חשבון הצדק בעולם בין לטוב ובין למוטב, עיי"ש.

ולפי"ז יש לדון ולומר שהאיסור בנקמה הוא מיצוי הדין עם פלוני לא לתת לו מה שלא מגיע לו לפי מעשיו איתו. וכן הוא לשון הגמ' ביומא כ"ג ע"א איזו נקימה א"ל השאילני מגלך א"ל לאו, למחר א"ל השאילני קרדומך א"ל איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה. הרי שנקטה הגמ' לצורת נקמה הנהגה איתו כדרך שמתנהג עמו, אבל אם מחמת שלא השאיל לו קרדומו הולך ושורף את ביתו אי"ז שייכות לנקמה, דאין המעשה שריפת ביתו יכול ליקרא מיצוי הדין כמו שמתנהג עמו, ואין בזה לאו של נקמה אלא איסור מזיק בעלמא. ולפ"ז ה"ה אם מחמת שלא השאיל לו הולך ומספר עליו דברי גנאי אי"ז נקמה אלא מעשה פשע בעלמא.

והנה הרמב"ן עה"ת (ויקרא י"ט י"ז) כתב, וענין הנקימה והנטירה כבר פרשוהו רבותינו שהוא בדבר שאין בו חיוב ממון השאילני מגלך השאילני קרדומך, כי בדבר שנתחייב לו חבירו ממון כגון בנזיקין וכיו"ב אינו מחויב להניח לו אבל יתבענו בבי"ד וישולם ממונו, מפסוק כאשר עשה כן יעשו לו וכו'. עיי"ש. ומבואר מדברי הרמב"ן דתביעת תשלומי נזיקין היא תביעת נקמה אלא שהתורה התירה כהאי נקמה, ולכאו' מה שייכותו לנקמה שהיא מדה רעה, וע"כ כמש"נ דמהות נקמה הוא תשלום והנהגה כפי שבאמת מגיע לו, אלא שאסרתה תורה.

והנה הח"ח שם בבמ"ח הביא שי' היראים והסמ"ג דכל איסור נקמה הוא רק בציערו צער ממון, אבל אם ציערו צער הגוף ליכא איסור נקמה, וכ' שם הח"ח דודאי גם בציערו צער הגוף אין היתר לגוזלו ח"ו, אלא רק להמנע משאלת כלים וצדקה וגמ"ח וכדו'. ולכאו' צ"ב דאף דאין איסור נקמה מ"מ מה פוטר אותו ממ"ע דגמ"ח. ובע"כ דנקמה הוא חשבון אמיתי שמגיע לאדם לפי מעשיו אלא שהוא איסור תורה, ולהכי במקום שלא אסרה תורה מותר למנוע ממנו הלואה וכדו'. ולפי"ז י"ל דההיתר של נקמה בציערו צער הגוף הוא רק "נקמה" היינו חשבון צודק לפי מעשיו, אבל אין היתר לצערו בעלמא עד שירגיע את יצרו, ולכן במקום שאין מניעת ההלואה חשבון צודק לעומת מה שציערו חייב לתת הלואה לכו"ע.

והנה הח"ח שם הביא מדברי החינוך דס"ל דגם בציערו צער הגוף יש איסור נקימה מה"ת, ועי' במנ"ח שהביא דגם מסתימת דברי הרמב"ם משמע שגם בציערו צער הגוף יש איסור נקימה. ונראה בביאור יסוד פלוג' הראשונים בזה, דהנה הרמב"ם בפ"ו מדעות ה"ז כתב בענין איסור נקמה שראוי לאדם להיות מעביר על מידותיו על כל דברי העולם שהכל אצל המבינים דברי הבל והבאי ואינם כדאי לנקום עליהם, עכ"ד. ונראה מדברי הרמב"ם דיסוד איסור נקמה הוא מפני דבכל פעם אינו נקמה דדברי העולם הבל ואינם כדאי לנקום עליהם. ובחינוך מצ' רמ"א כתב דיסוד האיסור הוא מחמת שכל רע שיבוא ליד האדם הוא סיבה שתבוא אליו מאת ה' ולא יקום דבר מיד אחר בלתי רצונו ב"ה וכו'. ומבואר ג"כ דס"ל לחינוך דיסוד האיסור הוא מחמת שלא מגיע לההוא נקמה. ולפי"ז מבואר שפיר הא דלא מחלקים הרמב"ם והחינוך בין ציערו צער הגוף לציערו צער ממון, דכיון דיסוד האיסור מחמת שלא מגיע לההוא נקמה להכי ליכא הפרש בין צער הגוף לצער ממון.

אבל הסמ"ג והיראים שמחלקים בין נקמה על צער ממון לנקמה על צער הגוף, היינו מפני שסוברים דאיסור נקמה הוא לנקום מה שבאמת מגיע לו וכמש"נ, ולהכי יש מקום לחלק ולומר שהאיסור קיים רק בציערו צער ממון. אמנם גם לדעת הרמב"ם והחינוך שיש איסור נקמה בכל אופן, ונתבאר בדבריהם דהיינו מחמת דיסוד האיסור הוא מחמת שלא מגיע לו נקמה, אכן יתכן דגם לשיטתם כל האיסור הוא רק כשיש חשבון בנקמה אבל כשמפרק יצרו על השני בלא חשבון אי"ז נקמה וכמש"נ. [אבל יתכן דמ"מ אסור מק"ו].

וראיתי בקובץ תורת האדם לאדם ג' (בדף 181) שדן בנקמה לתועלת, ומביאים בשם אשל אברהם מבוטשטש מה"ת או"ח סי' קנ"ו שכתב דאם נוקם בדרך משפט שלא ישנה באולתו נגדו אולי קיל. והביאו שם עוד בשם מהרש"ג חלק ג' שלהי סי' נג שכתב דאיסור הנקימה לא נאמר רק אם כוונתו בנקימה בשביל נקמה עצמה בשביל לצער את חבירו מחמת שציער אותו או לא עשה לו טובה, ואין כוונתו כדי לתקן את העתיד לבא שמכאן ולהבא לא יצער אותו כלל, עיי"ש. וכן מביאים שם מש"כ לב אברהם סי' קכ"ט עי"ש. ולמש"נ נראה דלפ"ד הראשונים שנקמה הוא משפט הרי פשוט דכשלא עושהו בתורת משפט אין כאן נקמה. וגם לפי מש"נ ברמב"ם דאיסור נקמה הוא מפני שאינו משפט, י"ל ג"כ דבכה"ג אינו בכלל נקמה.

(סה"ז נר לאחד)

הופיע הספר שיאיר לכם את העינים...

- כמה פעמים בזבזת זמנך לריק, בחיפוש אחר ווארט טוב - ולא מצאת...
- אתה מכיר זאת: הוצאת מהארון עשרות ספרים ו... לא מצאת את מה שחיפשת.
- מצאתי כבר ווארט נפלא אך... לא על פרשת השבוע...
- רצית להגיד משהו לשווער / למחותן / לאיידעם
  לבן / לאבא / לסבא ולא זכרת...
- מתי בפעם האחרונה הרגשת כדג השוחה במים - בלימוד בספרי והסידות.
- איך לר' גדליה יש בכל פעם ווארט מוצלח להגיד?!

בקנייתך את הספר
נחמד למראה

- לא תצטרך לבזבז זמנך לריק, הווארט הטוב יחכה לך בספר.
- תדע להוציא את הספר הנכון ולהסתכל במקום הנכון ולמצוא את הווארט הנכון.
- יהיה לך אוצר עשיר של דברי תורה על פרשת השבוע.
- יהיה לך שפע דברי תורה להגיד לכל אדם בכל מקום ובכל מצב...
- סוף סוף - תרגיש טעם נפלא בלימוד החסידות...
- גם לך! יהיה ווארט מוצלח להגיד!

להשיג בחנויות הספרים המובחרות

דבר העורך

בני אהרון, המקריבים אש זרה, מתוארים במשנתם של רבים מפרשני התורה, כמי שרצו להגביה במעלתם הרוחנית, לצעוד מעלה אחת נוספת בסולם הקדושה וההתקרבות לד', להתקרב אליו ולהיות דבקים בו.

אך הייתה זו עדיין אש זרה, אש שלא נצטוו להעלות, דרגה נוספת שכנראה לא הייתה ראויה להם ולא במסגרת הציווי שנמסר להם מפי הגבורה.

בקרובי אקדש, אלו הם הקרובים העושים דבר ד' לכאורה, מקריבים לפניו ומתקרבים אליו, מבקשים להתעלות ולהתקדם במעלות בית ד' המקודש. העובדה שגם לאחר חטאם נקראים הם בשם 'קרובי', הרי היא הוכחה כי כוונתם הייתה רצויה.

אולם – מבאר הרש"ר הירש – אין מקום בבית המקדש לעבודה או עשייה כלשהי של קירבת ד' שאינה במסגרת מצווה. אין אדם יכול ולנדב מעצמו ולהחליט על דעת עצמו כיצד יתקרב לד'.

אין מקום לשרירות לב בבית ד' וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול על דעת עצמו, ללא שהצטווה על כך ושלא במסגרת ציווי ברור שאותו שמע מפי ד' או שליחו.

זו – אומר הרש"ר – מהות ההבדל בין עבודת ד' לעבודת אלילים. כי היהדות מהותה שעבוד האדם לעבודת ד' למען יקבל את עול מצוותיו. משום כך כל הקרבנות וגם קרבנות הנדבה עשויים במסגרת מצווה ועל פי כלליהם הברורים.

מותם של בני אהרון בשעת חנוכתו הראשונה של המקדש הוא אזהרה לכל הכוהנים שלעתיד, פעולתם תתבטא לא בהמצאת חידושים בתחום העבודה כי אם במתן תוקף למצוות ד'.

וכן הם הדברים לדורי דורות, כי לא יכול האדם לעשות כל פעילות שהיא למען ד' ותורתו, לשכנע את עצמו כי שליחות קודש הוא עושה, לשגור על פיו את שם ד' ולצאת כביכול בשם שמים למלחמת קודש שעליה לא נצטווה.

כי רק תורתינו ומצוותיה והנהגותיה שבכתב ושבעל פה על פי הדרכת גדולי כל דור ודור, הם המה הדברים שיש על האדם לעשות למען כבודו יתברך.

העשייה שלא על פי צו' ד' למרות שארוגה היא בכוונות טהורות שכל מהותן חיזוק הקדושה, הרי שאין לה מקום כי אין מקום לשרירות לב בזה.

יקפיד האדם לידע, כי בכל דבר אשר יעשה מתוך רגשות עזים לקנא קינאת קודש, עליו לבדוק היטב כי אכן מצווה הוא על כך, שאם לא כן, הרי חטא נורא הוא ח"ו ולא מצווה.

שלמה יצחק הלוי
רוזנשטיין

לעילוי נשמת
מרת שפרה בת ר'
ישראל אפרים פישל ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

גנוזות

עורך הרב הלל מן

רבי ברוך רוזנברג - ראש ישיבת סלבודקה
[תרפ"ד - תשס"ד] מכתב ידו

בטעם שהזהירה תורה על נקימה ונטירה ולא על כעס

יש חמימות הלב ויש חמימות הנפש, ושורשו בכבד כדאמרינן כבד כועס.

ונראה דחמימות הלב יותר גרוע, והטעם דחמימות הנפש היינו תאוה או כעס, וזהו מטבעי הנפש, ויכולה להיות גם תאוה לעבודת השם וכעס בענינים של עבודת השם שבאמת ראוי לכעוס, אבל חמימות הלב היינו רצון, ועי"ז נאמר באבות עשה רצונו כרצונך ובטל רצונך מפני רצונו, ופירושו דכל רצון עצמי אסור והוא היפך העבודות.

ולכן חזינן דהזהירה התורה בפירוש על נקימה ונטירה ועל לא תשנא משום שהם בלב, ואילו על הכעס אין איסור מפורש, מפני שאפשר להשתמש בו במקום עבודת ה' מפני שאינו בלב ואינו רצון עצמי.

וגם בשם מרן הגאון בעל חזון איש זצ"ל שמענו שאמר שהוא שונא את הקפידא, ולא אמר כן על הכעס, מפני שקפידא היא בלב, וחמימות הלב אין בה צד טוב.

וגם מו"ח זצוק"ל כותב במאמריו שרצון עצמי היינו יצר הרע, ועי"כ עדיפי אלה המתחממים בעת תפילתם בהתלהבות ורגשת הנפש, מאלה המחממים את לבם בשעת תפילתם, דרגשת הנפש הוא דרך העבודות, וחימום הלב יכול להיות רצון שהוא הכל לעצמו ולא בשביל העבודה, ומהו פירוש לב טוב היינו שאין בלבו רצון כלל, וזהו באמת שרש כל המדות כמו שאמרו באבות - שבכלל דבריו דבריכם.

מעשה רב

עורך הרב הלל מן

כיצד זכתה האם לבן גאון שכזה?

בירושלים לפני שנים לא רבות, אירע מקרה ברחובה של עיר.

אשה אחת תלתה כביסה בחצר הבית, ובימים ההם היה יום מיוחד בשבוע, שהיה נקרא יום כביסה, יום זה היה עובר מתוך מאמץ ועבודה מפרכת, נשות החיל היו עסוקות בכביסת הבגדים באמצעים של אותם ימים, והיה הדבר קשה מאד בעבורן.

לאחר תליית הכביסה עברה בחצר שכנה שלא היתה מרוצה מכך שהכביסה תלויה בחצר ליד ביתה, היא הוציאה מספריים, חתכה את החבל וכל הכביסה נפלה ארצה ונתלכלכה.

אותה אשה שהכביסה היתה שלה הבליגה על כאבה ועל עוגמת הנפש שנגרמה לה, במקום לריב ולתבוע את עלבונה, מה שלבטח היה מצית את אש המחלוקת באיזורה, היא החליטה לכבס שנית את כל הכביסה, למרות הטירחה המרובה והעבודה הקשה שכרוך בדבר.

מבלי אפילו לומר לה מילה, עמדה בעוז בציווי המקרא לא ליקום ולא ליטור, ובלב שלם כיבסה בשנית, ולאחר מכן, תלתה את הכביסה בחצר הסמוכה ולא אמרה דבר, למרות הכאב הגדול.

בערב כשׁשב בעלה מבית המדרש, חפצה האשה לספר לבעלה את אשר עבר עליה, ולשפוך בפניו את צקון לבה, אך לבסוף התגברה על עצמה ואף לא סיפרה לו דבר בכדי שלא להגיע לידי חטא לשון הרע.

לפתע דפקה השכנה בדלת וביקשה ממנה סליחה בלב מר. היא אמרה לה: כבר קבלתי את ענשי, בני הקטן קודח מחום, אנא סלחי נא על פשעי, אני הוא שקרעתי את חוט הכביסה ברגע של חסרון שליטה.

האשה הצדקנית אמרה לה שהיא מוחלת לה בלב שלם, ולמרות צערה לא הקפידה עליה כלל, וודאי אין היא חושבת שמחמתה יגרם לה כל צער ונזק, היא אף איחלה רפואה שלימה לילד החולה.

אותה אשה צדקנית זכתה להפקד לשנה הבאה בבן, שגדל לימים לתלמיד חכם גדול שהאיר את עיני ישראל בכל העולם, הלא הוא רבינו רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א.

לימוד המוסר

הרה"ג ירחמיאל קראם

'להיות חזק ואמיץ'

כאשר מי שהוא פוגע בך, מעליב או מזיק לך, מתעורר אצלך באופן טבעי רגש של שנאה כלפיו. זה מעורר אצלך רצון עז לנקמה. להראות לו, להחזיר לו כמידתו. 'כי האדם מרגיש מאד בעלבונותיו, ומצטער צער גדול. והנקמה לו מתוקה מדבש. כי היא מנוחתו לבדה' כך כותב המסלת ישרים.

אם אתה מצליח להתגבר על רגשות אלו, להעביר על מידותיך. לא לשנוא את מי שעורר בלבך את השנאה הגדולה הזאת. וגם אם נופלת לידך הזדמנות להשיב לו כגמולו ולנקם ממנו ואתה מבליג, לא נוקם ואף לא נוטר. אתה מצליח להסיר ולהשכיח מלבך את מה שהיה. אומר המסלת ישרים שזה מראה שאתה 'חזק ואמיץ'. כי הצלחת לעשות דבר שהוא מתאים למלאכי השרת שאינם קרוצי חומר ובעלי מידות כמו אלו שיש לנו, אנחנו, 'שוכני בתי החומר אשר בעפר יסודם'.

בכל זאת, התורה דורשת מאתנו 'לא תיקום ולא תיטור'. אם חברך מבקש שתשאיל לו את קרדומך ואתה אומר לו: 'איני משאילך כדרך שלא השאלתני את שלך' זו היא נקימה. ואם אתה מסכים להשאיל לו, רק אתה לא מתאפק ומוסיף ואומר לו 'אני לא כמוך, אתה לא רצית להשאיל לי ואני כן משאיל לך', זו היא נטירה.

לא הצלחת להתגבר על הרגש הטבעי של פגיעה ועלבון, 'מה בסך הכול בקשתי, שישאיל לי את קרדומו'. ואתה מנצל הזדמנות שהוא בא ומבקש ממך לשאול איזה חפץ ואתה לא משאיל. או כשאתה כן משאיל אתה זורק לו מילה שיבין שאתה לא כמוהו. נכשלת ועברת על לאו.

כדי לעבור על האיסור הזה אתה לא צריך להגיד את זה בפה, מספיק שאתה חושב ככה בליבך וכבר עברת על האיסור. 'ואין העונש בזה על הדיבור, אלא על נטירת הלב' כך כותב רבנו יונה ב'שערי תשובה'. והחפץ חיים כותב שכדי לא להיכשל בזה 'צריך שימחה הדבר מלבו'. אפילו לא לחשוב על זה.

לכן כותב ה'חפץ חיים' בספרו שאם בקשת ממי שהוא שיעשה לך איזה טובה והוא לא נענה לבקשתך וכתוצאה מכך אתה 'נוטר לו שנאה בלבך' ועכשיו אתה רואה עליו איזה דבר גנאי ואתה מפרסם אותו בפני אנשים אחרים. אתה עובר קודם כל על הלאו של 'לא תיטור' זאת מפני נטירת השנאה בלבך. ואחר כך כאשר אתה נוקם בו ומספר לאחרים מה שעשה אתה עובר גם על הלאו של 'לא תיטור'.

הרגש הטבעי הזה של צער, של עגמת נפש ועלבון ממי שפוגע בנו עלול להיווצר גם כאשר הפגיעה והעלבון מגיעים לנו ביושר. זה יכול להיות אצל תלמיד שנוזפים בו על שהוא מפריע בכיתה, זה יכול להיות עם בחור ישיבה שמעירים לו כשנתפס בקלקלתו, וזה יכול להיות גם אצלי ואצלך אם מעירים לנו על שיחה בעת התפילה, אפילו במקום בו מותר להפסיק בדיבור.

אף אחד לא אוהב כשמעירים לו, כשמטיפים לו מוסר. גם אם עושים את זה מתוך התחשבות ובעדינות. על אחת כמה וכמה כאשר זה נעשה ברבים בפרהסיה וכפי שנראה לך גם מתוך כעס. אנחנו מאד אוהבים מחמאות ודברי שבח. וזה קשה לנו מאד לקבל נזיפה.

אנחנו צריכים לדעת שזה מתפקידו ומחובתו של הרב להעיר לנו, להטיף לנו מוסר. ובשביל זה הוא אפילו צריך להיות 'נוקם ונוטר'. מה שאצלנו זה אסור בלאו, אצלו זה מצווה. התורה הסמיכה את הפסוק 'הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא' לפסוק 'לא תיקום ולא תיטור' וכותב בעל הטורים: רמז לתלמיד חכם, שאינו נושא חטא, אם נוקם ונוטר'.

אצלו זה לא חטא, אצלו זה מילוי החובה המוטלת עליו. 'כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם'. הוא לא ממלא את תפקידו כתלמיד חכם. המהר"ץ חיות מביא ששמע לפרש את הדימוי לנחש על פי הגמרא ששואלים את הנחש 'מה הנאה יש לו בנשיכתו לאדם אחרי דעפר לחמו'. 'וכן התלמיד חכם צריך להתנהג במידה זו דנקימה ונטירה רק לכבוד התורה, ולא לצרכו ולהנאת עצמו'.

הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה מגדיר את תפקידו ודרך התנהלותו של הרב. של המלמד תורה לתלמידים. אם אתה יושב בשיעור והרב מסביר פשט בגמרא ואתה לא מבין, והחברים שלך כולם מבינים, 'לא יהיה התלמיד בוש מחבריו' תשאל ותבקש מהרב שיחזור ויסביר לך. 'שאם נתבייש מדבר זה נמצא נכנס ויוצא לבית המדרש והוא אינו למד כלום'.

'לפיכך אמרו חכמים ראשונים אין הביישן למד ולא הקפדן מלמד'. זה הדדי. אתה התלמיד אל תתבייש לשאול ואתה הרב אל תקפיד עליו כששאל. 'במה דברים אמורים' כותב הרמב"ם 'בזמן שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עומקו או מפני דעתן שהיא קצרה' על זה נאמר אין הביישן למד ולא הקפדן מלמד. 'אבל אם ניכר לרב שהן מתרשלין בדברי תורה ומתרפין עליהן ולפיכך לא הבינו, חייב לרגוז עליהן ולהכלימן בדברים כדי לחדדן. בעניין זה אמרו חכמים זרוק מרה בתלמידים'.

למה התלמיד נפגע כשהמורה נוזף בו כשהוא רואה שהתלמיד חולם באמצע השיעור ואינו מקשיב. זה תפקידו 'לרגוז עליהם ולהכלימם בדברים'. לשון זה של הרמב"ם נמצא גם בשו"ע הרב עם תוספת קטנה 'חייב להראות עליהם רוגז ולהכלימם בדברים'. לא שהרב יתרגז, שהרי כל הכועס כאילו וכו', אלא לעשות עצמו כאילו הוא מתרגז ולהכלימם בדברים.

הרבה מאד אנשים הפסידו טובה הרבה כשלא השכילו לקבל תוכחת הרב כראוי. אם המשגיח או ראש הישיבה נוזפים בך ואף מכלימים אותך ברבים זה כנראה מה שמגיע לך. כולנו יודעים עד כמה זה לא נעים. עד כמה זה מעליב ופוגע. מה שנדרש ממך זה להיות 'חזק ואמיץ' כמו שמתאר המסלת ישרים ולקבל את תוכחת המוסר.

אתה חייב להכיר תודה למי שמוכיח אותך. הגמרא בשבת אומרת: 'אם תלמיד חכם נוקם ונוטר כנחש הוא, חגרהו על מותניך'. אומר המהרש"א: 'וודאי אדם ירא לחגור ולכרוך נחש על מותניו. אבל מנטירת תלמיד חכם שהיא כנחש. אל תירא, חגרהו והידבק בו'.

אדרבא, תוכחה של רב, אם היא נעשית כדין, היא צריכה להביא אותך להכרת תודה לחזק את הקשר שלך אליו 'חגרהו על מתניך'. אהבת הרב שבאה לידי ביטוי ב'אוהבו שוחרו מוסר' צריכה לעורר בליבך רגשי אהבה לרב. כמים הפנים לפנים'. תהיה 'חזק ואמיץ' כי אם תיעלב ותיפגע רק אתה תפסיד.

מבאר החסידות

הרב יעקב שלמה שיינברגר

תאות הניצחון

"נקימה ונטירה" - לאו מפורש הוא - וכדכתיב "לא תיקום ולא תיטור" (ויקרא יט, יח), אמנם במקרים מסוימים התירו חז"ל להשתמש במידת הנקימה והנטירה כגון האי דאמרו בגמ' (יומא כג.) "כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם" יעו"ש, במאמרינו להלן נתמקד בהאי נטירה ונקימה של הת"ח בפרטותיה ודקדוקיה.

הא דהשוו חכמינו ז"ל בין תלמיד חכם לנחש, ביאר הגה"ק **הרבי ר' יהונתן אייבשיץ** זצ"ל עפ"י מאמרם ז"ל (ערכין טו:) על הפסוק "הישוך נחש בלי לחש" שהנחש אינו נהנה בנשיכתו, שהכל אצלו טעם עפר, אלא נושך הוא בשליחתו של מקום, שלוחשים לו באזנו. וכמו כן צריך להיות נקימתו ונטירתו של הת"ח בלי הנאה ונגיעה עצמית, רק בשליחותו של מקום, כדי שלא תהיה התורה מונחת עלובה ובזויה בקרן זווית עכ"ד (**יערות דבש** ח"א דרוש טו).

ובענין זה מסופר, שבישיבתו של הגה"ק בעל **החתם סופר** זצ"ל אירע מקרה קשה, שנגרם ע"י מתנגדיו שרצו להפריעו במלאכת הקודש, והדבר חרה מאוד לבעל ה'חתם סופר'. בדרשה שעמד לדרוש נעמד ואמר דברים נוקבים בענין זה, וכה היו אמרותיו: פעמים הרבה צריך הקב"ה להכניע את הרשע המפריע ומתנגד לדרכי הצדיק, אך השי"ת חושש אולי יהנה הצדיק ממפלת הרשע, ובכך יפסיד ח"ו את כל חלקו ועמלו בעוה"ב, לפיכך מרוב אהבתו אל צדיקיו נמנע הקב"ה מלשפוט את הרשע לעיני הצדיק.

נשא **החת"ס** עיניו הק' למרום וסיים: "רבש"ע, יודע אתה את האמת של אהנה כלל!", ואכן לאחר זמן קצר נחלו מתנגדיו מפלות גדולות (ראה באריכות בספר **חסדי אבות** עמ"ס אבות להגה"צ **ר' יהודה גרינוואלד** זצ"ל פ"ד משנה יט).

ואין דבר זה, דבר של מה בכך אלא - תאות הניצחון - תאוה גדולה היא, וכמו שסיפר הרה"ק **האהבת ישראל מויזניץ** זצ"ל, שהוא הצטרף פעם בנסיעה במרכבה אל זקנו הרה"ק **הצמח צדיק** ואל אביו **האמרי ברוך** זצ"ל, בדרך אמר אחד מהם: שבת היא מעין עולם הבא, וגם בניצחון מרגישים טעם מעין עולם הבא, ומבין שניהם אני בוחר לי את השבת, שהיא טובה יותר מתאוות הניצחון".

והסביר האהבת ישראל: ולמה לא לקח לו את שניהם? כנראה אין אלו השנים עולים בקנה אחד; מי שהוא בעל ניצחון, אינו יכול 'להרגיש טעם' בשבת-קודש, כי שבת-קודש היא מקור הענוה, דלית ליה מגרמיה כלום, ואילו תאות הניצחון מקורה בגאוה (**שרפי קודש**). וכן מרגלא בפומיה דהרה"ק **רבי אהרן מבעלזא** זצ"ל: "א יוד דארף נישט אויס פיהרען" (-יהודי אינו צריך לנצח).

ונסיים בעובדא מאלפת שהיתה אצל הרה"ק **החידושי הרי"ם** זצ"ל, שביקר פעם אחת אצל הרה"ק **רבי ישעיה מושקאט מפראגה**. שם פגש גאון אחד שהציע לפניו קושיה חריפה, הרי"ם עיין בסוגיה, ותירץ את השאלה. האורח סירב לקבל את התשובה, וטען שהיא נסתרת מגמרא מפורשת. המארח רבי ישעיה ניסה להצדיק את הרי"ם, אך האורח דחה את דבריו, ופלפל עמו משך שעתיים, עד שרבי ישעיה הסכים עמו. כל משך הזמן ישב הרי"ם ושתק.

למחרת למד רבי ישעיה בעיון את הסוגיה, ונוכח שהרי"ם צדק. נסע אליו וסיפר לו זאת, ושאל מדוע שתק ולא הסביר את דבריו. השיבו החידושי הרי"ם כך: מיד ראיתי שהאורח טעה בפירוש הגמרא. אך אם שאלתו היתה לעמוד על האמת, הייתי מפלפל עמו, אבל בראותי כי תאות הניצחון היא מטרתו, "**חששתי שיצר תאות הניצחון יתגנב גם ללבי, ואהיה מתכבד מהתורה, לכן העדפתי לשתוק**, גם במחיר זה – שהלה יחשוב שניצחני" (**מאיר עיני הגולה** עמ' תסג).

פוטו סטודיו

גל פז-רשת למוסיקה
ירושלים-ב"ב-חיפה

פוטו ציון
צילום אירועים, מצלמות וסטודיו

אחים הקר
רשת בשר למהדרין

• בחסותם האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה לברכה, הצלחה וכטו"ס •

צבי ורצברגר
בית האנרגיה

המנעולן הנאמן זאב הורוביץ
דלתות פלדה ומפתחות

גרפומדיה פרסום, גרפיקה שילוט והפקות

לעילוי נשמת
רבי יצחק בן ר' אליהו
ואסתר זר

מנהגים

הרה"ג אליקום דבורקס

גדרי איסור נקימה ונטירה

מקור האיסור

מובא בגמ' יומא כ"ב ע"ב - ואמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק כל תלמיד חכם שאינו נוקם (את נקמתו) נוטר (שומר איבה בלבו) כנחש אינו תלמיד חכם. וכתב המאירי כלומר אין מדתו מדה שראויה לתלמיד חכם לכבוד תורתו. והכתיב "לא תקם ולא תטר" (ויקרא י"ט), ההוא בממון הוא דכתיב, כלומר הפסוק מדבר רק בנקימה ונטירה על דברים הנוגעים בממון כגון סירוב להשאיל כלים ולא על דברים הנוגעים בגופו או בכבודו. בכמה מקומות מצינו החילוק שבין דבר שבממון שניתן למחילה לבין צער הגוף שלא ניתן למחילה (עי' רש"י קידושין י"ט ע"ב ד"ה דבר שבממון וברמב"ם הלכות חובל ומזיק פ"ה ה"ט). וביומא כ"ג ע"א שנינו איזו היא נקימה ואיזו היא נטירה? נקימה אמר לו השאילני מגלך אמר לו לאו, למחר אמר לו (השני לראשון) השאילני קרדומך אמר לו (הראשון) איני משאילך כדרך שלא השאלתני. ואיזו היא נטירה אמר לו השאילני קרדומך אמר ליה לא, למחר אמר לו השאילני חלוקך אמר לו הילך (קח אותו בהשאלה) איני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה. יוצא מזה דנקימה היא כשאדם גומל רעה תחת רעה, והנטירה היא כשאדם רק שומר את כעסו לאורך זמן כלפי הזולת שפגע בו בלא שיקום בו וצערא דגופא לא והתניא הנעלבין ואינן עולבין שומעין חרפתן ואינם משיבין (הרי שהברייתא משבחת את מי ששותק ואינו מגיב אפילו על פגיעה בכבודו וא"כ איך מחייב ר"ש בן יהוצדק לת"ח שיהא נוקם נוטר על צער עצמו), לעולם דנקיט ליה בלביה, דהיינו שהת"ח מחזיק ושומר הדבר בלבו אך אין הת"ח משיב בעצמו לפוגעים בו. ד"א שאין ראוי לת"ח למחול על עלבונו מכל וכל מפני שעלבונו הוא עלבונה של התורה, אעפ"י שאין לו לנקום במעשה מ"מ יש לו לגרום באופן עקיף שיבא עונש על מי שבזהו לפיכך יש לו לשמור הדבר בלבו כך שהוא נשאר בצערו ומפני כך יבוא עונש מן השמים על זה שביזהו. וא"כ מה שר"ש יהוצדק מחייב ת"ח לנקום ולנטור פירושו שעל ת"ח לזכור את הבזיון שנתבזה כדי שיבוא עונש מן השמים על מי שבזהו ואם אינו עושה כן אינו תלמיד חכם כלומר דמראה שאינו מקפיד על כבודו שהוא כבוד התורה מראה הוא שאינו מחשיב כראוי את תורתו. עי' בחידושי הריטב"א יומא כ"ג ע"א וז"ל "דנקיט ליה בלביה פירוש הוא אינו עושה מעשה נקימה ונטירה **אלא מניח עלבונו למקום**".

גדר האיסור

לדעת המסילת ישרים בפרק י"א שורש האיסור להכנע ליצר בבחינת איזהו גיבור הכובש את יצרו כפי שאדם מישראל מצווה להתגבר על יצרו גם בתחומים אחרים וז"ל "השנאה והנקמה קשה מאד להמלט ממנה כי האדם מרגיש מאד בעלבונותיו ומצטער צער גדול והנקמה לו מתוקה מדבש כי היא מנוחתו לבדה, על כן כשיהיה בכוחו לעזוב מה שטבעו מכריח אותו ויעבור על מידותיו ולא יקום ולא יטור אלא את הכל ישכיח ויסיר מלבו כאילו לא היה חזק ואמיץ הוא". דעתו של ספר החינוך היא שמונח כאן עיקרון גדול באמונה וכפי שכתב במצוה רמ"א וז"ל "שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר קרהו מטוב ועד רע מאת ה' מברך, על כן כשיצערהו או יכאיבהו אדם ידע בנפשו כי עוונתיו גרמו וה' יתברך גזר עליו בכך ולא ישית מחשבותיו לנקום כי הוא אינו סיבת רעתו אלא כי העוון הוא המסובב". יש מפרשים כי איסור נקימה ונטירה בא לגונן על שלימות קיומו של עם ישראל וכפי שמופיע הסבר בספר מצות הלבבות בפתיחה להלכות נקימה ונטירה, בתחילה מציין את הפסוק "ורקב עצמות קנאה" (משלי י"ד) ואת דברי חז"ל שבת דף קנ"ד – כל מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבים. מכאן עובר המחבר למשל כללי על עם ישראל כמו שאדם מורכב מכמה איברים וחלקים שביניהם מחברים צינורות (כלי דם) וגידים, כך כלל ישראל מחובר מחלקים שונים אך נחשב לגוף אחד שהרי ישראל ערבים זה לזה, ומה שמחבר בין החלקים הם צינורות וגידים, הצינורות הללו והגידים המחברים הם רשפי האהבה ואחוה מאחד לחבירו כשהעם שרוי באחוה המה כמו אילן צומח ומשגשג שכל חלקיו ניזונים כאחד ע"י צינורות ומצדם הוא כאש אחד ההגדרה של חז"ל על הכתוב במעמד הר סיני "ויחן ישראל". אולם אם אחד מפר ברית האהבה לישראל – ועיקר ההפרה הוא בדרך כלל מסיבות של קנאה ונקימה ונטירה – אותו אחד "מקלקל ומייבש" את הצינורות והגידים שמחברים את חלקי העם, ועל ידי זה נמשכת השפעה של קלקול לעצמות ישראל ח"ו (לעצם קיומו של ישראל), שהרי לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה [לקיומו של עם ישראל אלא] רק השלום. וזוהי מהות האיסור של "לא תקום ולא תטור בני עמך": שהנקמה והנטירה מקלקלות את האחדות והשלום, ומונעות מעם ישראל את שלמות קיומם – ואת שלומם.

על כן העונש המר של האדם השטוף קנאה הינו מדה כנגד מדה: כשם שהחריב וקלקל את ה"צינורות" של אהבת ישראל על ידי נקימה ונטירה בקנאתו, כך יתייבשו גידיו של האיש ויתפרקו עצמותיו וירקבו, וזוהי משמעות הפסוק "רקב עצמות קנאה". בדומה לכך מבאר ספר פרדס יוסף (בפ' קדושים). הוא מציין את דברי הירושלמי: "כתוב לא תקם ולא תטר היך עבידא הוה מקטע קופד ומחת סכינא לידוי תחזור ותמתי לידיה". פרוש הדבר: הנוקם והנוטר דומה למי שמחתך בשר בסכין, והיכה הסכין על ידו. האם יעלה על דעתו לחזור ולהכות ליד שהיכתה בסכין על ידו האחרת, ולנקום נקמת היד שהוכתה? והרי התורה אמרה "ואהבת לרעך כמוך", כלומר, כל ישראל גוף אחד ונמצא כי היהודי השני הוא בעצם חלק ממך, ואם אתה נוקם בו הנך מזיק לעצמך! וכשם שאדם לא יעשה לעצמו רע – כך גם לחברו לא יעשה, כי חברו חלק ממנו.

מתי מותר לנקום

השפת אמת כתב דמה שמבואר דאם אינו נוקם ונוטר אינו ת"ח תלוי במחלוקת תנאים בקידושין ל"ב ע"א דאם הרב שמחל על כבודו כבודו מחול, ועפי"ז ביאר דהנה מצינו בגמ' שבת דף ל"א דהלל לא נקם אעפ"י שזלזלו בכבודו מחל משום דס"ל דרב שמחל על כבודו כבודו מחול וממילא א"צ לנקום. ועי' במהרש"א שביאר דגם למ"ד שצריך לנקום זוהי רק נקמה קטנה ולא גדולה כמו שלומדים מן הנחש שכתוב "הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב" פירוש דגם שהוא מכה חזק בראש אתה תחזיר לו מכה קטנה בעקב.

נקימה בצער הגוף

בפתיחת ספר חפץ חיים בבאר מים חיים אות ח' וט' האריך בשיטת ספר החינוך מצוה רמ"א שסובר שלאו שלא לא תקם ולא תטר נאמר אפילו אם חבירו ציערו צער הגוף ולא רק בעניני ממון, וכך משמע במצוה רמ"ב, וכן הרמב"ם השמיט דין זה שלאו של לא תקם ולא תטור הוא רק בממון משמע שסובר כדעת החינוך, ולכאורה קשה מדברי הגמ' ביומא הנ"ל שמחלקת בין צער הגוף לדבר שבממון, וכך תמה המנ"ח במצוה רמ"א, ונדחק לתרץ דאולי סברת הר"מ והחינוך דמה דמתירה הגמ' בצער הגוף נדחה בקושיית הגמ' והא תנא הנעלבין ומה שמתרצת הגמ' במסקנה דנקיט ליה בליביה לא מדובר רק על ת"ח משום דרק בפרהסיא ויש משום בזיון התורה אבל בסתם בנ"א אין הבדל בצער הגוף לדבר שבממון, וכך תירצו בשו"ת חקרי לב יור"ד ח"ב סימן פ' והחפץ חיים בפתיחה באר מים חיים אות ס'.

הגר"י פערלא בפירושו על הרס"ג ל"ת נ"א מתרץ דעת הרמב"ם שגרס כהגירסא המובאת בספר מעשה ניסים (להר"א בן הרמב"ם) הא במילי דאוריתא הא במילי דעלמא דהיינו דבכל עניני דעלמא עובר על לא תקם ולא תטר ורק במילי דאוריתא אין איסור ודין זה מובא ברמב"ם סוף הלכות תלמוד תורה. אמנם דעת היראים והסמ"ג דגם למסקנא אין איסור לא תקם ולא תלוי רק בממון והיראים מוסיף דמנ"ל דבממון דבר הכתוב צא ולמד מי"ג מדות במה הענין מדבר בממון פעולת שכר שכיר עושק וגזל.

החפץ חיים בספר שמירת הלשון בפתיחה ללאוין בבאר מים חיים אות ח' וט' כתב דאם ציערו צער הגוף מותר לשום הדברים על לבו ולזכרו, אמנם אם רצונו לנקום בו ולגלות גנותו בפני בנ"א זה אסור כי לו יהיה דאינו עובר על הלאו של סיפור לה"ר עובר על הלאו דלא תשיא משום השומע, וכתב להעיר בס' שמועות חיים דמדוע אינו עובר על הלאו של לה"ר דהרי אדם זה אף שציערו עדיין הוא מכלל ישראל שאסור לדבר עליו לשון הרע אלא דעל הלאו דלא תקם ותטר לא אסרה התורה בכה"ג ומותר לו לנקום ממנו אבל מי התיר לו את הלאו של לה"ר? ונראה דכל איסור של לה"ר הוא משום דמצער או מזיק לחבירו ואסרה זאת התורה בכמה לאוין, אבל באדם שהותר לו לצערו בכה"ג אין לאוין של לה"ר דהרי כל יסוד הלאוין כדי שלא יזיק ויצער חבירו.

בשו"ת לב אברהם סימן קכ"ח מסביר דעת החינוך והרמב"ם דאחרי שהגמ' הקשתה והא תניא הנעלבין ואינן עולבין וכו' הכוונה להוכיח שאין נ"מ בין דבר שבממון לצער הגוף וגם בצער הגוף שייך לא תקם ולא תטר וממילא בשניהם ת"ח שווה לכל אדם וא"כ נשאר הקושיא מדברי ר"ש בן יהוצדק כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר אינו ת"ח, וע"ז תירצו לעולם דנקיט ליה בלביה והיינו שעיקר לאו דלא תקם ותטר אינו עובר אלא אם האדם נוקט השנאה בלבו וע"ז בלבד עובר על לא תטר ואם מחמת הרגש זה נוקם נקמתו עובר על לא תקם, אבל העושה מעשה נקמה בלא כל הרגש של שנאה בלב אלא בדרך חינוך ללמדו דעת ולהראות לו איך מרגישים אם צריכים לשאול טובה מאחר והאחר מסרב אם באמת זה כוונתו אין כאן לאו לא תקם ותטר וזהו דין באמת בכל אדם כמו אב המכה את בנו ורב המכה את תלמידו אינו עובר על לאו דלא יוסיף להכותו כן משום חינוך בלא הרגשת נקמה אין עוברים בלאוין אלו, אלא שזו אחת מעובדות הקשות שידע אדם בעצמו שרק טובת חבירו והדרכתו מניעו לעשות מעשה נקמה, וזהו כוונת הגמ' כל ת"ח שאינו

מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א

כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש

בגמ' יומא (כ"ג ע"א) אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם, והכתיב לא תקם ולא תטר, ההוא בממון הוא דכתיב, דתניא איזו היא נקימה ואיזו היא נטירה וכו', וצערא דגופא לא והא תניא הנעלבין ואינן עולבין שומעין חרפתן ואינן משיבין וכו', לעולם דנקיט ליה בליביה, והאמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, דמפייסו ליה ומפייס.

ולכאו' מסקנת הסוגיא דלעולם לנקום ולנטור עצמו אפילו בצערא דגופא אסור, ועכ"פ הוה בכלל הנעלבין ואינן עולבין, והא דכל ת"ח שאינו נוקם ונוטר וכו' היינו דנקיט ליה בליביה, והיינו כמש"כ רש"י "שאם רואה אחר בא לנקום נקמתו בקיום המשפט ישתוק", דזהו מצד הדין, ואם ויתר בזה אינו ת"ח.

ולכאו' תמוה הוא מכמה שמעתין דמבואר שם דאדרבה מה ששותק ומוותר בזה טפי שפיר, וכדאיתא בשבת לא מזגינא רישי אבי סדיא עד דמחילנא לכל מאן דמצערי לי, הרי שמחל להם, ועוד איתא כהנה וכהנה רבות דחזינא דאדרבה איכא בזה מעלה שמוחל ולא נקיט ליה בליביה, ובמגילה (כ"ח ע"א) מר זוטרא כי הוה סליק לפורייה אמר שרי ליה לכל מאן דצערן. וכבר עמד בזה המהרש"א ותירץ דהיינו נמי כד מפייסו ליה וקאמר גם כשלא נתפייסתי מיד מ"מ באותו היום קודם שכיבה נתפייסתי. אמנם לכאו' אין הלשון משמע כן שכבר פייסוהו.

ונראה דהנה כתב הרמב"ם (פ"ז מהל' ת"ת הי"ג) אע"פ שיש רשות לחכם לנדות לכבודו אינו שבח לת"ח להנהיג עצמו בדבר זה אלא מעלים אזניו מדברי עם הארץ ולא ישית לבו להן כענין שאמר שלמה בחכמתו וכו' וכן היה דרך חסידים הראשונים שומעים חרפתם ואינן משיבין ולא עוד אלא שמוחלים למחרף וסולחים לו וחכמים גדולים היו משתבחים במעשיהם הנאים ואומרים שמעולם לא נידו אדם ולא החרימוהו לכבודן וזו היא דרכן של ת"ח שראוי לילך בה.

במה דברים אמורים כשבזהו או חרפוהו בסתר, אבל ת"ח שבזהו או חרפו אדם בפרהסיא, אסור לו למחול על כבודו, ואם מחל נענש שזה בזיון תורה, אלא נוקם ונוטר הדבר כנחש עד שיבקש ממנו מחילה ויסלח לו.

הרי דפסקיה הרמב"ם להאי עניינא בסכינא חריפא וכתב דיש לחלק בין ביזהו לת"ח בינו לבין עצמו שאז דרך הת"ח לוותר לו ולמחול לו מעצמו, וראוי לעשות כן, לבין בזהו ברבים, ששם כבר איכא בזיון התורה ושם אסור לו למחול מעצמו אלא נוקם ונוטר כנחש עד שיפייסנו המבזה, ואז ימחול לו, וזו כונת הגמ' כאן דנקיט ליה בליביה עד שיפייסנו, דהכא איירי בביזהו ברבים שאז אסור לו למחול עד שיבוא ויבקש ממנו מחילה.

ולפ"ז שפיר כל הנך דמבואר שאם דאדרבה מעלה היא לת"ח שיהא רך במידותיו ולא יקפיד על בזיונו, כל הנך מילי איירי שביזהו ביחיד שע"ז כתב הרמב"ם דודאי ראוי לו למחול, ומתוך דברי הרמב"ם מבואר שעמד בסתירות אלו, וזה מה שבא ליישב.

והנה בשפת אמת הקשה מהך דכל ת"ח שאינו נוקם וכו' מה דמבואר בשבת (לא.) בעובדא דהלל שבזהו אותו אחד ואעפ"כ השיב לו הלל ברכות, עיי"ש. ולדברינו מיושב דהתם נמי לא הוה ברבים אלא ביחיד.

והנה כיון שכתב הרמב"ם דביזהו ברבים אסור לו למחול מעצמו, שלא ביזו רק אותו אלא את התורה, ולכאורה מה הואיל בזה אם יבוא לבקש מחילה, שאז כתב הרמב"ם שצריך למחול לו, והא יש כאן ענין של כבוד התורה והיאך יכול הוא למחול. וצריך לומר דודאי בקשת מחילתו מתקן הוא את בזיון התורה שעשה, וכגמול שבא לשלם, ואי"כ נראה דכי היכי דביזה התורה ברבים, הוא הדין דלהחזיר כבודו צריך ברבים, דאל"ה אין כאן תקנה, וזו היא עיקר האי מילתא דבקשת המחילה, ואי"כ בקשת המחילה צריכה להיות נמי ברבים באותו סוג מעמד שביזה אותו, ואז ימחל לו.

אמנם כל מה שנתבאר הוא בדברי הרמב"ם, אבל סתימת לשון רש"י כאן, וכן בראשונים מבואר דליכא נפק"מ בין צינעא לפרהסיא, ולעולם נקיט ליה בליביה עד שיפייסנו.

(הערות במסכת יומא)

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלחנן פרץ

חתונה

מי שהזמין את חברו לחתונת אחיו והלה לא הופיע לחתונה המיועדת, לימים חיתן השני את בתו ומזמין את חברו לחתונה זו. יש להתבונן אם לא יבוא לחתונה, האם נקימה יש כאן או שמא אין זו נקימה אם אדם נמנע מלבוא לחתונת זה שלא בא אליו משום שאין סיבת המניעה כאשר עשה כן יעשה לו, אלא משום שחושבו כלא חבר אמיתי והנהוג הוא שלא באים לחתונת מי שאינו חבר אמיתי. זאת ועוד, אין הוא חפץ לתת כסף סבלונות לחתונה בעוד שהוא לא קיבל מזה מאומה.

צער גוף

מפורסמת מחלוקת הראשונים האם יש איסור נקימה בצער הגוף והיינו אם יש איסור נקימה למי שפגע בו בגופו. ונראה פשוט כי בשעת מעשה אין איסור הן אם מגן על עצמו בחינת הבא להורגך השכם להורגו, והן משום שבשעת מעשה לא ציוותה התורה על נקמה כלשון החינוך לא ציוותה התורה שיעשה אדם עצמו כאבן.

בממון

חברת ביטוח שנהגה בדיקדוקי עניות ולא שילמה את דמי הביטוח למבוטח בגלל פלפול בסעיפים קטנים ולדדיים כאשר הדבר לא הסתדר כלל, לימים התהפך הגלגל והמבוטח רוצה להוציא סכום גדול מחברת הביטוח על פי דיקדוקי עניות בסעיפים קטנים. וכגון שמשאיל רכב לשכנו ואומר כך, אם תהיה תאונה ח"ו השאלה יש כאן (חברת ביטוח אחראית על השאלה) ואם הרכב יחזור מתוקן השכרה יש כאן. אף שתחבולה היא זו, יש אומרים שמותר לעשותה על פי הכלל של כאשר עשה כן יעשה לו. ואף שיש לדון בזה מ"מ פשוט שמותר לאדם להחזיר שלקחו ממנו ואין בזה נקמה מדין עביד דינא לנפשיה.

לצורך

הסתפקתי אם מותר לאדם לנקום בשכני לצורך חינוך, והיינו אם שכנו כלאי וקמצן ולעולם אינו משאיל כליו ולא מלווה ממון, והנה התהפך הגלגל והשכן פונה אליו בבקשה דחופה לשאול כלי ועתה רוצה למנוע את ההשאלה כדי לחנך את שכנו ולא בגלל יצר הנקמה כלל. ונראה פשוט כיוון שמדובר באיסור של תורה קשה לצדד בזה להקל.

קללה לתועלת

בקובץ הערות על יבמות סי' ע' כתב שמותר לקלל חברו לתועלת, וראה בהסכמות של ספרים קדמונים שיש בם לשון קללה למי שמעתיק וכיו"ב זאת שם משום שקללה איסור של בין אדם לחברו היא, ואיסורים אלו מותרים לתועלת. כמו כן הביא לדוגמא את מצוות תוכחה שמותרת היא אף שחברו נכלם בשומעו את התוכחה ומ"מ מותרת היא משום התועלת שבזה. ומעתה יש להתבונן שוב בספק הקודם, כאשר באמת אדם מטרתו לשנות את מידת סדום של שכנו ואין לו עניין של נקמה כלל, האם תועלת זו תתיר את עניין הנקמה אם לאו.

עקרי הענין

הרב נחום זאב רוזנשטיין

נאמר בפרשת קדושים ויקרא יט יח 'לא תיקום ולא תיטור את בני עמך, ואהבת לרעך כמוך אני ה'. והם שני איסורי לאווין. ע"א. לא תיקום דהיינו שאסור לאדם להשיב לזולתו רעה תחת רעה. כיצד אמר ראובן לשמעון 'השאילני קרדומך' ולא רצה, ולמחרת אמר שמעון לראובן 'השאילני מגלך', אם ראובן אמר לשמעון 'איני משאילך כדרך שלא השאלתני', ראובן עבר על איסור נקימה תורת כהנים קדושים פרשה ע"ב, וראה ברייתא ביומא כג ע"א. רמב"ם הל' דעות פ"ז ה"ז-ח. ע"ב. לא תיטור דהיינו שאסור לאדם לנטור איבה בלבו, למי שעשה לו רעה. דהיינו אם אמר ראובן לשמעון 'השאילני קרדומך' ולא רצה, ולמחרת אמר שמעון לראובן 'השאילני מגלך', אם ראובן אמר לשמעון 'הריני משאילך ואיני כמותך', עבר ראובן על איסור נטירה, וכדי שלא יעבור על איסור זה עליו למחוק מלבו ששמעון לא רצה להשאיל לו את כליו, ולא יזכרנו כלל תורת כהנים שם יומא שם ורמב"ם שם. וכתב רבינו אליעזר ממיץ בספר היראים סי' קצז-קצחשלאו דוקא שאלת כלים דהא לאו כלים כתיב בקרא אלא אפילו שאר ממון דלאו כלים נינהו למדנו שמוזהרים ישראל שלא למנוע לעשות צדקה וגמ"ח בממון בשביל שלא עשה הוא עמו שזו היא נקימה וכו', עיין שם. הלאווים הללו נמנו במנין המצוות בה"ג לאוין קכ-קכא, רס"ג לאוין נג-נד, יראים קצז-קצח, רמב"ם ל"ת שד-שה, חינוך רמא-רמב, סמ"ג ל"ת יא-יב, סמ"ק קל-קלא, זוהר הרקיע לאוין מד ומו. דיני האיסורים הללו הובאו ברמב"ם הל' דעות פ"ז ה"ז-ח. וראה מג"א סי' קנו סק"ב, ומשנה ברורה שם סק"ד. מאמר זה נכתב בעזרת מפעל תריג מצוות.

איסור "נקימה" הוא כאמור איסור להשיב רעה תחת רעה, כלומר איסור לגרום רעה לאדם שגרם לו רעה, או לנקום בו מחמת שנאה אחרת. אבל הגורם רעה למי שפגע בו, שלא כתגובה על מעשיו ושלא מחמת שנאה, אלא מסיבות אחרות, וכגון, שנמנע מלהשאילו את כליו משום שחושש מהפסד הכלים, אינו עובר על איסור זה ראה ר"ש על תורת כהנים קדושים פרשה ע"ב, ראב"ד על תורת כהנים שם, ספר החינוך, חזקוני ויקרא יט יח. וראה ביאור ר' יוסף מקרמניץ על הסמ"ג ל"ת יב, יד הקטנה הל' דעות פ"ז אות יא, סדר משנה הל' דעות פ"ז ה"ח, שו"ת מהרש"ג ח"ב סי' נג. הגורם רעה למי שהרע לו, מתוך שתי הכונות גם יחד, כגון, שנמנע מלהשאיל לחבירו את כליו, גם משום שחושש מהפסד הכלים, וגם משום שמעונין לנקום בו על מעשיו ראה בביאור המהרש"ל על הסמ"ג ל"ת יב, בביאור ר' יוסף מקרמניץ על הסמ"ג שם, בספר מודע לבינה קדושים יט יח, וביד המלך [מכון ירושלים] דעות פ"ז ה"ח.

יש אומרים שהעושה רעה לחבירו שלא מתוך כונת נקמה, ורק אומר לו שעושה כן מתוך כונה לנקום בו, עובר אף הוא על איסור "נקימה". לדעה זו, המסרב להשאיל לחבירו כלי משום שחושש להפסד הכלי, ואומר לחבירו שמסרב הוא להשאילו כנקמה על מעשיו, עובר אף הוא על איסור זה משנת חכמים הל' דעות סי' ט-י צפנת פענח אות א-ב. וראה משנת חכמים שם ביבין שמועה אות ע"א, בביאור דברי המהרש"ל על הסמ"ג ל"ת יב, של"ה תורה שבכתב פ' קדושים [עמ' נט], נתיבות עולם על הסמ"ג ל"ת יב.

הנוקם בחבירו אינו עובר על איסור "נקימה", אלא אם כן עושה זאת מתוך מחשבה ורצון להשיב לחבירו כגמולו. לפיכך, הנוקם בחבירו עובר אף על איסור "נטירה", שהרי מלבד שנוקם הוא בחבירו, נוטר הוא גם בלבו את הרעה שעשה לו יד הקטנה שם אות יט, מצות הלבבות הל' נקימה ונטירה אות ג, ובדרך מצוותיך שם אות ג, קהלות יעקב ערכין סי' ד. וראה נר מצוה סי' יא סוף אותיות קכז-קכח, רי"פ פערלא על הרס"ג ל"ת נג-נד.

אסור לאדם לנקום בחבירו, הן על ידי עשיית רעה, וכגון על ידי שמכהו או מבזהו, והן על ידי מניעת טובה, וכגון על ידי שמסרב להשאילו את כליו ראה ברייתא ביומא כג ע"א, משנה בנדרים סה ע"ב, ורש"י שם ד"ה על, רמב"ם דעות פ"ז ה"ז ובסהמ"צ ל"ת שד, טוש"ע יו"ד רכח י, שיש סוברים שבנקמה הגורמת "צער הגוף" אין משום איסור זה. ואפילו הנמנע מלעשות עם חבירו צדקה וגמילות חסדים - מתוך כונה לנקום בו, עובר על איסור זה יראים השלם סי' קצז. וראה מ"ב או"ח קנו ס"ק ד, וחפץ חיים פתיחה לאוין ח-ט בבאר מים חיים שם. וראה יד המלך [מכון ירושלים] הל' דעות פ"ז ה"ח.

אף הנוקם בחבירו שלא באותו אופן שפגע בו חבירו, כגון, המספר לשון הרע על מי שנמנע מלהשאיל לו את כליו, עובר על איסור זה ראה שו"ת הרמב"ם סי' רעג, שו"ת חקרי לב יו"ד ח"ד סי' פ, חפץ חיים פתיחה לאוין ח-ט. על הנוקם בחבירו באופן חלקי, כגון שנמנע מלהשאיל לחבירו כלי יקר ועדין, שיש חשש רב שיתקלקל, כנקמה על כך שחבירו לא השאיל לו כלי זול יותר, שאינו מתקלקל, ראה עיר הצדק על הסמ"ג ל"ת יא, משכיל לדוד קדושים יט יח, הואיל משה באר היטב קדושים שם, שפתי חכמים קדושים שם, מודע לבינה קדושים שם.

הנפגע על ידי חבירו ומוסר את דינו לשמים, כלומר, ומבקש מהקב"ה שינקום בחבירו עבורו, אינו עובר על איסור "נקימה" ראה ב"ק צג ע"א, מאירי ב"ק שם, שטמ"ק ב"ק שם בשם ה"ר יהונתן, תורת המנחה [לתלמיד הרשב"א] פרשת חיי שרה דרשה יא. וראה גיטין ז ע"א ותוס' שם ד"ה השכם. על האופנים בהם מותר לעשות כן, ראה רמ"א חו"מ תכב א.

הנוקם בחבירו בלא ידיעתו של חבירו, עובר אף הוא על איסור "נקימה". לכן, המסרב להשאיל לחבירו את כליו מתוך כונה לנקום בו, ואינו מגלה לו את הסיבה האמיתית לסירובו - אלא אומר לו שכלי זה אינו ברשותו, עובר הוא על איסור זה ראה ראב"ד על תורת כהנים קדושים פרשה ע"ב, וכן משמע מסתימת סהמ"צ לרמב"ם ל"ת שד וספר החינוך שלא התנו איסור זה ב"אמירה". וראה גבורת ארי יומא שם, יד הקטנה הל' דעות פ"ז אות יד, אהבת חסד פ"ד ס"ה. אכן, יש שכתבו, שאין הנוקם עובר על איסור זה, אלא אם כן אומר הוא לחבירו שכונתו לנקום בו ראה סמ"ק סי' קל, שמנה מצוה זו כמצוה התלויה בפה, ביאור המהרש"ל על הסמ"ג ל"ת יב, דינא דחיי על הסמ"ג ל"ת יא. וראה נר מצוה סי' יא אותיות קכז-קכח, מצות הלבבות הל' נקימה ונטירה דרך מצוותיך אות ג, רי"פ פערלא על הרס"ג ל"ת נג-נד.

רק הנוקם בחברו מתוך כונה להענישו, או מחמת שנאה, עובר על איסור "נקימה". אולם העושה רעה למי שפגע בו, מסיבות אחרות, אינו עובר על איסור זה. כגון, הנוהג להשאיל כלים יקרים לחבריו, משום שמעונין הוא - בסתר לבו - שאף הם ישאילוהו כלים כאלו בעתיד, ולאחר שמסרב חבירו להשאילו כלים אלו, מסרב אף הוא להשאילו את כליו -משום שיודע שלא יקבל את התמורה בעבור השאלתם. אף על פי שאדם זה נוקם בחבירו כתגובה על מעשיו, מכל מקום אין הוא עובר בכך על איסור "נקימה", מכיון שאין הוא עושה זאת מחמת שנאה או רצון להעניש את חבירו, אלא מחמת שיקולים אחרים חלקת יואב סוף ח"ב בהגהותיו על ספר החינוך מצוה רמא. וראה חזקוני ויקרא יט יח. וכ"כ מותר לאדם לנקום במי שהרע לו, לשם הבאת תועלת, כגון, כדי להניאו מעשיית מעשים כאלו בעתיד ואינו עובר על איסור זה ראה אשל אברהם [בוטשאטש] מהדו"ת או"ח סי' קנו, שו"ת מהרש"ג ח"ב סי' נג, מצות הלבבות הל' נקימה ונטירה אותיות יא-יב. וראה תורת המנחה [לתלמיד הרשב"א] פרשת ויגש, קובץ הערות יבמות סי' ע. וראה לעיל, שיש הסוברים שהנוקם בחבירו שלא מתוך שנאה או מתוך רצון להענישו, עובר אף הוא על איסור זה. אכן, יש שנראה מדבריהם, שהנוקם בחבירו שלא מחמת שנאה, ושלא מתוך כונה להענישו, עובר אף הוא על איסור "נקימה" רי"פ פערלא על הרס"ג ל"ת נג-נד. וראה רבינו יונה משלי כ כב, סדר משנה הל' דעות פ"ז ה"ז, שפתי צדיק פ' קדושים אות ז.

יש סוברים, שרק המונע טובה מחבירו שפגע בו עובר על איסור "נקימה", אולם המונע טובה מאדם זר שפגע בו - אינו עובר על איסור זה. זאת, משום שכאשר מונע אדם טובה מחבירו, ברור הדבר שעושה כן משום נקמה, אולם כאשר מונע הוא טובה מאדם זר שפגע בו, לא ברור שעושה כן משום נקמה, שהרי יתכן שהיה נוהג כך אף אם לא היה אדם זה פוגע בו ראה ביאור המהרש"ל על הסמ"ג ל"ת יב, על פי לשון הסמ"ג שם, ביאור ר' יוסף מקרמניץ על הסמ"ג שם, יד המלך [מכון ירושלים] על הרמב"ם דעות פ"ז ה"ח, על פי לשון הרמב"ם שם. אכן, מדברי ראשונים רבים נראה שאף המונע טובה מאדם זר עובר על איסור "נקימה" ראה סהמ"צ לרמב"ם ל"ת שד, ספר החינוך. זאת, רק אם בסתר לבו כונתו היא באמת לשם נקמה סדר משנה על הרמב"ם דעות פ"ז ה"ח. וראה משנת חכמים הל' דעות סי' ט-י יבין שמועה אות ע"א, רי"פ פערלא על הרס"ג ל"ת נג-נד. [על כך שרשאי אדם לתבוע את מי שהזיק לו - בבית דין, ואין בזה משום איסור "נקימה", ראה רמב"ן עה"ת ויקרא יט יח, ר"י בכור שור ויקרא שם, רלב"ג ויקרא שם, יפה מראה על הירושלמי נדרים פ"ט ה"ד, יד הקטנה דעות פ"ז ה"ח אות ט.]

יש ראשונים הסוברים [על פי גירסתם בגמ' יומא כג א], שמותר לאדם לנקום במי שפגע בו בעניני תורה ויראת שמים ["מילי דשמיא"], ורק הנוקם במי שפגע בו בעניני חולין ["מילי דעלמא"] עובר על איסור זה כד הקמח ערך "שבועות" ד"ה לא תרצח, שו"ת מעשה ניסים [לר"א בן הרמב"ם] סי' יג, ובהמספיק לעובדי ה' במאמר "על אריכות אפים", ראה ריטב"א ר"ה יז ע"א יומא כג ע"א ובמגילה כח ע"א, מגן אבות לתשב"ץ פ"ה מי"ד. אולם לדעת רבים מן הראשונים, נאסרה נקמה על כל פגיעה שהיא, הן על פגיעה בעניני חולין, והן על פגיעה בעניני תורה ויראת שמים ראה הגירסה שלפנינו בגמ' יומא שם, לפיה לא חילקה הגמ' בין "מילי דעלמא" ל"מילי דשמיא" אלא בין "צערא דגופא" ל"נקמת ממון", וכך נקטו רבים מן הראשונים. וראה גם סתימת שאר הראשונים, שלא הזכירו היתר לנקום על "מילי דשמיא".

יש סוברים, שרק הנוקם במי שנמנע מלעשות לו טובה עובר על איסור "נקימה", אולם הנוקם במי שעשה לו רעה, וכגון, במי שהזיק את ממונו, אינו עובר על איסור זה ראה יד הקטנה הל' דעות פ"ז אותיות י, כ, כב, יד המלך דעות פ"ז ה"ז, שו"ת מהרש"ג ח"ב סי' נג, שפתי צדיק פ' קדושים אות ו. וראה ביאור תלמידי מהרי"ק על הסמ"ג ל"ת יב, שהעושה רעה לחבירו נקרא רשע ומותר לנקום בו. אולם יש שנראה מדבריהם, שאסור לאדם לנקום במי שעשה לו רעה, כשם שאסור לו לנקום במי שנמנע מלעשות לו טובה ראה סהמ"צ לרמב"ם ל"ת שד. וראה ביאור הר"י מקרמניץ על הסמ"ג ל"ת יא, מסילת ישרים מידת הנקיות פי"א, מצות הלבבות הל' נקימה ונטירה אות יב.

יש שכתבו, שרק הנוקם בחבירו על כך שלא השאילו - או השכיר לו - את כליו, עובר על איסור זה. אולם הנוקם בחבירו על כך שלא נתן לו מתנה או צדקה, אינו עובר על איסור "נקימה". זאת, משום שהנוקם מבין ללבו של חבירו - שאינו רוצה להוציא את ממונו - ומשום כך אין בלבו עליו, ואין הוא מתכוין באמת לנקום בו על כך יד המלך [מכון ירושלים] הל' דעות פ"ז ה"ח, בדעת הרמב"ם שם. אולם יש מן הראשונים שלא חילקו בכך, וכתבו, שהנוקם במי שנמנע לתת לו צדקה, עובר אף הוא על איסור זה יראים השלם סי' קצז-קצח.

לדעת חלק מן הראשונים, אסור לאדם לנקום בחבירו, אף אם גרם לו חבירו "צער הגוף". לכן, אסור לאדם לנקום במי שביישו, דיבר עליו רעות או הכהו ראה סהמ"צ לרמב"ם ל"ת שד, ושו"ת חקרי לב יו"ד ח"ד סי' פ וחפץ חיים פתיחה לאוין ח-ט ורי"פ פערלא על הרס"ג ל"ת נג-נד, בדעתו, ספר החינוך, וראה מנחת חינוך אות א בדעתו, רי"פ פערלא על הרס"ג עשה יט בדעת הרמב"ן ויקרא יט יח.

אכן, רבים מן הראשונים חולקים על כך, וסוברים שהנוקם במי שגרם לו "צער הגוף", כגון, הנוקם במי שביישו או הכהו, אינו עובר על איסור "נקימה" ראה מאה שערים לרי"ץ גיאות סוף הל' תשובה, יראים השלם סי' קצז-קצח, סמ"ג ל"ת יב, סמ"ק סי' קלא, ושו"ת חקרי לב יו"ד ח"ד סי' פ בדעתו, מאירי יומא כב ע"ב, ר"ן ר"ה ד ע"ב בדפי הרי"ף. וראה קרית ספר הל' דעות פ"ז, משנת חכמים הל' דעות סי' ט-י בצפנת פענח אות ג, שו"ע הרב או"ח קנו ס"ג. [על הגדרת "צער הגוף", ראה עוד שו"ת מהרש"ג ח"ב סי' נג, יד הקטנה הל' דעות פ"ז אותיות י, כ.]

בטעם היתר נקמה על פגיעה שיש בה "צער הגוף" [לדעה זו], כתבו ראשונים, שמכיון שהכתוב "לא תקם" נמצא בפרשה העוסקת ברובה באיסורי ממון, כגון, באיסור גזל [מצוה רכט], איסור הלנת שכר שכיר [מצוה רל] ועוד, ניתן ללמוד שאף הכתוב "לא תקם" עוסק בנקמה על פגיעה בעניני ממון, ולא בנקמה על פגיעה שיש בה "צער הגוף" יראים השלם שם, ולמד כן באחת מן המידות שהתורה נדרשת בהן - מידת "דבר הלמד מענינו". וראה שֵם חדש על היראים סי' מ. ויש שביארו, שהגורם לחבירו "צער הגוף" - רשע הוא, ואינו נחשב "עושה מעשה עמך", ומשום כך מותר לנקום בו שהרי אין הוא בכלל "לא תקם... את בני עמך" ביאור תלמידי מהרי"ק על הסמ"ג ל"ת יב. וראה שו"ת מהרש"ג ח"ב סוף סי' נג.

יש שצידדו, שאף לדעת ראשונים אלו, לא הותר לאדם לנקום במי שגרם לו "צער הגוף", אלא באופן שאף בו יש "צער הגוף". אולם "נקמת ממון" - אסורה בכל האופנים, הן על פגיעה ממונית, והן על פגיעה שיש בה "צער הגוף". לדעתם, המבייש את חבירו או מכהו ["צער הגוף"], כנקמה על כך שחבירו ביישו או הכהו ["צער הגוף"], אינו עובר על איסור "נקימה", אולם הנוקם בחבירו "נקמת ממון" עובר על איסור זה, אפילו אם גרם לו חבירו קודם לכן "צער הגוף" ראה חפץ חיים פתיחה לאוין ח-ט. וראה ברית משה על הסמ"ג ל"ת יב אות ד ומעשה בצלאל על פסקי ריקנאטי סי' תקנז, שנקמה שיש בה "צער הגוף" מותרת בכל האופנים, ו"נקמת ממון" אסורה בכל האופנים.

העושה רעה לחבירו - או מונע ממנו טובה - מחמת איבה ושנאה שביניהם, עובר אף הוא על איסור "נקימה", אפילו אם לא הרע לו חבירו קודם לכן, ואין הוא עושה זאת כנקמה על מעשיו הרעים של חבירו. זאת, משום שאף בכך יש מעין השבת רעה תחת רעה ר"ש על תורת כהנים קדושים פרשה ע"ב, ראב"ד על תורת כהנים שם. וראה שו"ת חקרי לב יו"ד ח"ד סי' פ, בדעת הרמב"ם בסהמ"צ ל"ת שב ובדעת ספר החינוך מצוות רלח ורמא, קהלות יעקב ערכין סי' ד, בדעת הרמב"ם שם והראב"ד שם.

כשם שאסור לאדם לנקום במי שפגע בו, כך אסור לו לנקום במי שפגע בחבירו, משום שנוקם הוא בו מחמת שנאה ואיבה ראה רמב"ן עה"ת ויקרא יט יח לענין נקמת גואל הדם. וראה לעיל הסוברים שאסור לאדם לנקום מחמת שנאה. וראה שפתי צדיק פ' קדושים אות ז, שהסתפק בזה, המדרש כהלכה הל' נקימה ונטירה אות ג ובהערה שם, בדעת רש"י יומא כג ע"א ד"ה דנקיט.

בעומק הענין

הרה"ג ישראל וינברג

האם נטירה ונקימה הם בין אדם לחבירו או למקום

יומא (פ"ה:) עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו. ובפשטות, **נקימה ונטירה הם עברות שבין אדם לחברו**, וצריך לפייס את חברו.

אבל בחובת הלבבות (שער ז' פי"ט) כתב, שבעוונות שבין האדם לאלקיו בלבד, התשובה באה בקל משום דדי בתשובה לבד. וכגון אם יהיה החטא בחובות הלבבות כלב הרע והמחשבה הרעה **והנטירה** והקנאה והשנאה והדומה לזה וכו'. אבל מה שיהיה מן העוונות לאלקים ולבני אדם, יקשה על האדם התשובה שהעשוק שמא לא ימחל לעושק, ע"כ. מבואר מדבריו דנטירה היא מעוונות שבין אדם למקום ואין תשובתו תלויה במחילת חבירו. וביאור הדברים דהא אף לענין שנאה שהיא בודאי בין אדם לחבירו, כתב שם דלענין תשובה הריהי כעוונות שבין אדם למקום וכל שכן נטירה. והיינו משום דלא הזיק לחבירו ואין העוון אלא **בליבו** של החוטא.

והנה בחפץ חיים (כלל ד' אות י"ב), ואם עבר וסיפר לשה"ר על חבירו ובא לעשות תשובה, תלוי בזה אם לא נתגנה בעיני השומעים שדחו את דברי המספר, לא נשאר עליו אלא העוון שבין אדם למקום, תיקנו שיתחרט ויתודה ויקבל על עצמו על להבא. אבל אם חברו נתגנה בעיני השומעים וכו' הריהו ככל עוונות שבין אדם לחבירו שאין יוה"כ מכפר עד שירצה את חברו, עכת"ד.

והנה בשערי תשובה (רט"ז) כתב, שבאיסור לשון הרע נכללים ב' עוונות, הנזק והבשת אשר יגרום לחבירו, ובחירתו לחייב ולהרשיע את חבירו ושמחתו לאידם, ע"כ, (והביאו החי"ח). ואפילו הכי כתב ח"ח שאין מחילת חבירו מעכבת בתשובת לשה"ר אם לא הזיק לחברו אעפ"י שבחר לגנותו. והיינו כהמבואר מדברי חוה"ל שעל עוונות שבין אדם לחבירו שהם בלב אי"צ לפייס.

והנה בחוה"ל לא הזכיר אלא נטירה, ומשמע דבנקימה אין נמחל לו עד שיפייסנו.

והנה בשערי תשובה (רכ"א) כתב, שמותר לספר לשה"ר על מי שעובר עברות שבין אדם לחבירו כדי לעזור לחבירו, והובאו דבריו בח"ח (כלל י') והאריך בפרטי דין זה.

ולאידך בח"ח (כלל ה' אות א') כתב, שמי שראה שחבירו נוקם או נוטר אסור לו לילך ולספר הדברים לבני אדם והעושה כן עובר על איסור לשה"ר. וביאר (בבאר מים חיים) דלא התיר ר' יונה בענינים דבין אדם לחבירו רק אם עשה לו רעה ממש.ש

נמצא שיש **ג' גדרי איסור** של בין אדם לחבירו: **א.** אם מזיק לחבירו, שאז אין נמחל עד שיפייסנו. ובזה נכלל אף נקימה. **ב.** אם עושה לחבירו 'רעה ממש' כגון גזל, שאז מותר לספר עליו לשה"ר כדי לעזור לחבירו. ובזה אין נכללים נקימה ונטירה. **ג.** אם עובר בבין אדם לחבירו, במחשבת הלב, כגון שנאה או נטירה, שאז נמחל לו אף בלי שיפייס חבירו.

הנושאים הבאים

אחו"ק - איסור נקימה, לא תקום (י"ט, י"ח)

אמור - צדקה ונדבת עכו"ם, איש איש מבית ישראל (כ"ב י"ח) לרבות את העכו"ם שנודרין ונודבין כישראל (תמורה ב' ב')

בה"ב - הפסקה

במדבר - מנהגי חג השבועות, ענינא דיומא (קריאת מגילת רות, אכילת מאכלי חלב וכו')

מכון ירושלים
תשובות
רבינו יצחק אלחנן
לרבינו גאון ישראל אב"ד קובנא זצ"ל
אשר נאספו ונסדרו מתוך ספרי שאלות
ותשובות, קבצים וכתבי עת,
ותשובות חדשות מכת"י
עם מבוא מקיף ומרתק לתולדות המחבר
להשיג בחנויות הספרים

מוסד הרב קוק
מוסד הרב קוק
חדש
משנת ראובן
מסכת אבות
עם פירושי הראשונים
2 כרכים

דרושים
אברכים
לפרויקט לימוד גמרא
עם צעירים מתחזקים
באמצעות הטלפון
לזיכוי הרבים
לפרטים – 050-4133270